

УДК 336.1

Л. С. Селіверстова,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

БЮДЖЕТНА АРХІТЕКТОНІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ¹

L. Seliverstova,
Ph. D., Professor, Professor of Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

BUDGET ARCHITECTURE AS AN INSTRUMENT FOR THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE

У статті проаналізовано теоретичні підходи до поняття "бюджетна архітектоніка", виділено її складові та визначено завдання та етапи формування. Розглянуто закордонний досвід формування і реалізації фінансової політики. Окреслено роль бюджетної політики як інструменту розвитку фінансової системи країни.

The article analyzes theoretical approaches to the concept of "budget architectonics", identifies its components and defines the tasks and stages of formation. The foreign experience of formation and implementation of financial policy is considered. The role of fiscal policy as an instrument of development of the financial system of the country is outlined.

Ключові слова: бюджетна архітектоніка, бюджетна політика, інститути, інструменти, фінансова система, економіка.

Key words: budget architecture, fiscal policy, institutes, instruments, financial system, economics.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Одним із найважливіших інструментів регулювання економічних процесів в Україні є бюджетна політика, оскільки саме її ефективність забезпечує подолання наслідків фінансової кризи, реалізацію програм довгострокового розвитку країни, зростання добробуту населення, підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, зокрема побудови ефективної фінансової системи України, бюджетна політика має ефективно здійснювати перерозподіл результатів економічного зростання і використання національного багатства, тим самим створюючи стимули для подальшого сталого розвитку суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні та практичні питання розвитку бюджетної політики, функціонування фінансової системи, бюджетної архітектоніки розглядались як у зарубіжній, так і у вітчизняній економічній науці, зокрема такими зарубіжними вченими, як К. Ерроу, Р. Ліпси, К. Ланкастер, Дж. Б'юкенен, Дж. Стігліц, Р. Майерсон, В. Парето.

Важливим є внесок вітчизняних науковців у дослідження проблем становлення фінансової системи України та бюджетної політики, зокрема Л. Алексеєнко, В. Базилевича, В. Корнеєва, І. Лук'яненко, І. Лютого, В. Макогон, В. Міщенко, П. Нікіфорова, В. Опаріна, І. Чугунова та інших.

¹ Роботу виконано в межах фундаментальної науково-дослідної роботи (№ 645/20 "Архітектоніка фінансової системи як інструмент суспільного розвитку" 0117U000506).

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Втім, віддаючи належне вагомим науковим напрацюванням зарубіжних та вітчизняних економістів, достатньо цікавим напрямом досліджень є аналіз сучасних тенденцій розвитку бюджетної архітекτονіки як інструменту розвитку фінансової системи України.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є розкриття сутності та ролі бюджетної архітектоніки як інструмента розвитку фінансової системи України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах загострення економічної кризи проблема стабільності фінансової системи набуває першочергового значення. Світова практика вже неодноразово доводила, що дестабілізація фінансової системи має негативний вплив на реальну економіку та спричиняє посилення макроекономічної турбулентності, що проявляється у дисбалансі процесів виробництва та споживання товарів та послуг, а також цінової нестабільності.

Загострення кризових явищ найчастіше зумовлене втратою здатності фінансової системи виконувати свої функції посередництва між економічно активними агентами у зв'язку з її вразливістю та неспроможністю перерозподіляти вивільнені ресурси в привабливі інвестиційні можливості [1, с. 21].

Досвід формування і реалізації фінансової політики зарубіжних країн засвідчує, що вона постійно змінюється внаслідок розвитку всіх сфер суспільства, структурних зрушень в економіці, науково-технічного прогресу. Практика фінансових реформ різних країн показує, що рівень впливу системи державного планування на соціально-економічні процеси значно зростає, відповідно, у сучасних умовах важливим завданням є розробка дієвої, науково обгрунтованої фінансової системи, здатної сприяти розвитку інвестиційно-інноваційної активності, розв'язанню нагальних соціально-економічних проблем, що надасть можливість для гармонійного поєднання стратегічних цілей розвитку країни, державних органів, конкретних завдань фінансової політики, фінансових індикаторів та державних фінансових ресурсів [4, с. 342].

Зарубіжний досвід формування та реалізації фінансової політики як інструменту соціально-економічного розвитку суспільства доводить, що реформування фінансової системи передбачає, в першу чергу, підвищення ефективності державних інституцій. Нині розвитку фінансової системи та її складових відмічається подальше впровадження методів бюджетування орієнтованих на досягнення конкретних результатів, що сприяє посиленню ефективності використання державних фінансових ресурсів через встановлення взаємозв'язку між витратами та досягнутими результативними показниками [5].

Бюджетна політика є сукупністю економічних і адміністративних заходів, що застосовує держава з метою стабілізації та підвищення ефективності національної економіки, використовуючи, головним чином, бюджетні та податкові механізми. В Україні бюджетна полі-

тика є основою розвитку фінансової системи, що впливає на ефективне функціонування держави, зростання добробуту населення, утвердження нових соціальних стандартів.

Бюджетна політика завжди відігравала значну роль впливу на розвиток економіки і соціальної сфери. З її допомогою держава, розподіляючи і перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, здійснює вплив на формування структури виробництва, результати господарювання, проведення соціальних перетворень. В умовах трансформаційної економіки роль бюджетної політики значно підвищується, вона стає основним інструментом регулювання розвитку фінансової системи країни.

В умовах інституційної економіки бюджетна політика, забезпечуючи виконання державою своїх функцій, може виступати як економічний інститут, який змінюється разом з усією інституційною системою. Інститут у бюджетній системі — це правила, норми взаємодії та взаємозв'язку між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, які відображають ієрархію відносин у бюджетній системі, стійкість правил і фінансових норм, умови поведінки і обмеження фінансових дій із застосуванням санкцій [6, с. 55].

Бюджетна політика як складова частина фінансової політики держави є важливим інструментом впливу на валовий внутрішній продукт для досягнення конкретних цілей стабілізації та розвитку економіки держави, тому що ВВП є одним із найважливіших показників розвитку економіки. Він характеризує кінцевий результат виробничої діяльності у сфері матеріального і нематеріального виробництва.

Під правилами в бюджетній системі розуміється розпорядження, забезпечене відповідним механізмом дій, прописаним в нормативно-правових актах, що регулюють відносини між юридичними та фізичними особами та органами державної влади, органами місцевого самоврядування з приводу утворення, розподілу і використання централізованого фонду грошових коштів [7]. Таким чином, економічна сутність бюджетної системи як інструменту розвитку фінансової системи України у використанні бюджетної архітектоніки, визначається оптимальними співвідношеннями елементів системи для впливу на динаміку фінансової системи.

Використання принципів інституційної архітектоніки бюджетної політики є важливим завданням сьогодення. Інституційна архітектоніка — це структура інститутів, яку складають правила, норми, стереотипи, традиції, установи та інші соціальні утворення в їх співвідношеннях з суттю і загальним естетичним планом побудови цілісної соціальної системи. У цьому визначенні відображені і об'єктивні, внутрішньо властиві системі відносини, і значення суб'єктів у перетворюючій діяльності, і необхідність її побудови згідно з внутрішніми закономірностями системи. Інституційна архітектоніка об'єднує в собі значення глибинної інституційної структури, мистецтва інституційного будівництва та загального естетичного плану побудови цілісної системи інститутів [8, с. 27]. Архітектоніка — це гармонійне сполучення частин в єдине ціле.

Структурно-функціональна диференціація бюджетної архітекτονіки являє собою конкретизацію ідей фінансової теорії щодо співвідношення її складових і реалізується через відповідні інституційні форми і процеси. До основних підходів інституціоналізації бюджетної архітекτονіки відносяться: бюджетна архітектоніка, розглянута як наука, що обумовлює найбільш оптимальні бюджетні співвідношення; як сукупність загальносистемних імперативів і домінант, реалізація яких суттєво впливає на соціально-економічний розвиток суспільства; як інституційний процес, здійснюваний за допомогою управлінських рішень, результатом якого є забезпечення збалансованості бюджету і добробуту суспільства [9, с. 74].

Розвиток інституту бюджетної політики, що включає цілеспрямоване формування норм, правил, інститутів, властивих умовам трансформаційного процесу сприятиме вирішенню проблем, що існують у сфері державних фінансів. Бюджетна архітектоніка має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі в суспільстві, заснованої на правилах, нормах, організаційних структурах, які в сукупності повинні цілеспрямовано формувати механізм впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню добробуту суспільства.

Враховуючи результати досліджень науковців доцільно зазначити, що основними принципами побудови бюджетної архітекτονіки як інструменту розвитку фінансової системи є такі:

- науковості (передбачає максимальне використання результатів наукових досліджень);
- гуманності (полягає в орієнтації фінансових рішень на дотримання економічних, екологічних, соціальних, етичних вимог);
- стратегічної орієнтованості (передбачає розробку узгоджених тактичних і стратегічних фінансових завдань, прогнозів можливих напрямів руху фінансових ресурсів);
- синергетичності (забезпечує взаємодію складових фінансової політики, яка відображає ефект, не адаптивний їх окремим ефектам);
- ієрархічності (забезпечує прийняття фінансових рішень на основі чіткої взаємодії відповідних ієрархічних рівнів, часових горизонтів, техніки і технологій фінансового управління);
- гармонійності (визначає дотримання оптимальних пропорцій в обсягах фінансових ресурсів, узгодженість вхідних та вихідних фінансових потоків);
- комплексності (відображає взаємодію між елементами в процесі фінансового управління та передбачає врахування взаємозв'язків, що існують між складовими);
- систематичності (забезпечує у процесі фінансового управління наявність зворотних зв'язків, які сигналізують про досягнутий результат та необхідність коригування поставлених фінансових завдань);
- узгодженості (забезпечує узгоджену участь елементів фінансового управління на основі співпраці та врахування їх інтересів);
- адаптивності (відображає швидке пристосування до змін зовнішнього середовища та коригування завдань фінансового управління);

— диверсифікації (забезпечує багатопрофільність та різнонаправленість дій учасників фінансової системи, що дозволяє врахувати всі можливі альтернативи) [10, с. 303].

Цілі бюджетної політики можна згрупувати у такі групи:

- цілі, які досягаються в межах планового періоду;
- цілі, які не передбачається досягти в межах планового періоду, але яких передбачається досягти за межами планового періоду;
- цілі, які не передбачається досягти і за межами планового періоду, але до яких передбачається наблизитись в рамках або за межами планового періоду;
- цілі, які вважаються недосяжними, але наблизитись до яких можливо.

Зазвичай цілі бюджетної політики визначаються певними категоріями, об'єднуючим початком яких є тенденція до зростання їх кількісних оцінок. Проте їхню ефективність і результативність визначають у першу чергу якісні оцінки.

Реальну загрозу для досягнення поставлених цілей бюджетної політики на даний час складає недостатність ресурсів. У цих умовах цілі починають переорієнтовуватися з розвитку на зростання. При цьому, чим більший рівень залежності реалізації цілей від політичних рішень, тим вищий рівень ймовірності збігу об'єктивно обумовлених оцінок ефективності та результативності бюджетної політики [9, с. 75].

Виходячи з аналізу практики формування бюджетної політики та її впливу на розвиток фінансової системи України, доцільно виділити наступні етапи формування бюджетної архітекτονіки:

1. Визначення цільових параметрів формування бюджетної архітекτονіки як інструменту розвитку фінансової системи та обґрунтування цілей функціонування.
2. Аналіз сучасного стану бюджетної політики країни і співставлення витрат з отриманими результатами з метою забезпечення ефективного вирішення завдань соціально- економічного розвитку країни.
3. Обґрунтування умов та граничних показників щодо створення відповідної архітекτονіки управління бюджетними коштами країни.
4. Проектування моделі бюджетної архітекτονіки як інструменту розвитку фінансової системи.
5. Визначення критеріїв і обмежень, оптимальних співвідношень бюджетних, соціальних, податкових, монетарних та державних боргових індикаторів, що визначають бюджетний процес ефективного функціонування бюджетної політики у фінансовій системі України.
6. Визначення процедури розробки та реалізації фінансових рішень у сфері функціонування визначеної архітекτονіки.
7. Розробка і реалізація системи контролю ефективності функціонування складових бюджетної архітекτονіки як інструменту розвитку фінансової системи.
8. Забезпечення дієвості і надійності бюджетної архітекτονіки як інструменту розвитку фінансової системи.

Результатом реалізації зазначених етапів має бути наявність складових, що відобразять використання

відповідних фінансових методів, форм фінансових ресурсів, видів фінансових відносин, організаційного забезпечення фінансового управління та інструментарію реалізації.

Таким чином, бюджетна архітекtonіка як інструмент розвитку фінансової системи є динамічним інституційним процесом реалізації бюджетної політики в конкретних соціально-економічних умовах розвитку держави, який полягає у формуванні ієрархічної системи бюджетного простору, складовими якої є оптимальні співвідношення бюджетних, соціальних, податкових, монетарних та державних боргових індикаторів, що визначають бюджетний процес, спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами з метою підвищення стандартів життя і рівня добробуту населення.

ВИСНОВКИ

Розвиток економіки є неможливим без ефективноі, розвинутої, надійної фінансової системи. Сучасні процеси, які відбуваються в економіці, мають негативні тенденції та вказують на необхідність негайної розробки та впровадження заходів щодо стабілізації та покращення фінансової системи країни.

Бюджетні методи, інструменти, важелі та їх архітекtonіка визначають можливість кількісного та якісного впливу бюджету на фінансову систему країни. Зазначений вплив сприяє перетворенню доходів та витрат бюджету на стимули розвитку фінансової системи, підвищення її ефективності. Цілеспрямоване використання ланок, елементів бюджетного механізму та бюджетної архітекtonіки дозволяє прискорити або сповільнити соціально- економічні процеси, ініціювати досягнення бажаних результатів.

Література:

1. Лук'яненко І.Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. — К.: НаУКМА, 2014. — 229 с.
2. Модели оценки и анализа сложных социально-экономических систем: Монография / Под ред. докт.экон.наук, проф. В.С. Пономаренко, докт. экон. наук, проф. Т.С. Клебанова, докт. экон. наук, проф. Н.А. Кизима. — Х.: ИД "ИНЖЭК", 2013. — 664 с.
3. Інновації у фінансовій сфері: монографія / В.М. Опарін, Т.В. Паєтко, В.М. Федосов та ін.; за заг.ред. В.М. Опаріна. — К.: КНЕУ, 2013 — 444 с.
4. Адаменко І.П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни / І.П. Адаменко // Бізнес Інформ. — 2014. — № 3. — С. 341—344.
5. Запатріна І.В. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір / І.В. Запатріна // Вісник КНТЕУ. — 2012. — № 2. — С. 59—73.
6. Городецька Т.Е. Архітекtonіка бюджетної системи України: інституційний аспект / Т.Е. Городецька // Вісник НТУ "ХПІ". — 2014. — № 66 (1108). — С. 53—60.
7. Шипунова В.В. Институциональный подход к формированию доходов бюджета / В. Шипунова // Муниципальная экономика, 2012, № 3. — С.16—21.
8. Гриценко А.А. Институциональная архитекtonіка как новое научное направление // Институциональ-

ная архитекtonіка и динамика экономических преобразований. — Х.: Форт, 2008. — С. 20—33.

9. Макогон В.Д. Бюджетна архітекtonіка як інструмент регулювання соціально-економічного розвитку суспільства // Проблеми економіки. — 2012. — № 4. — С. 73—77.

10. Бондаренко О.С. Особливості формування архітекtonіки фінансової системи / О.С. Бондаренко, Л.С. Селіверстова, І.П. Адаменко // Бізнес Інформ. — 2017. — № 10. — С. 301—305.

11. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / [Геєць В.М. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К. — 2011. — 696 с.

12. Чугунов І. Я. Інституційна архітекtonіка бюджетної системи / І.Я. Чугунов // Фінанси України. — 2008. — № 11. — С. 3—10.

References:

1. Luk'ianenko, I.H. (2014), *Budzhetno-podatкова polityka Ukrainy: novi vyklyky* [Budget and Tax Policy of Ukraine: New Challenges], NaUKMA, Kyiv, Ukraine.
2. Ponomarenko, V.S. Klebanova, T.S. and Kizima, N.A. (2013), *Modeli ocenki i analiza slozhnyh social'no-jekonomicheskikh sistem* [Models of assessment and analysis of complex socio-economic systems], ID "INZhEK", Kharkiv, Ukraine.
3. Oparin, V.M. Paietko, T.V. and Fedosov, V.M. (2013), *Innovatsii u finansovij sferi* [Innovations in the financial sector], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Adamenko, I.P. (2014), "Financial policy as an instrument of socio-economic development of the country", *Biznes Inform*, vol. 3, pp. 341—344.
5. Zapatrina I.V. (2012), "Formation of financial policy of the state: the eurointegration dimension", *Visnyk KNTEU*, vol. 2, pp. 59—73.
6. Horodets'ka, T.E. (2014), "Architectonics of the budgetary system of Ukraine: the institutional aspect", *Visnyk NTU "KhPI"*, vol. 66 (1108), pp. 53—60.
7. Shipunova, V.V. (2012), "Institutional Approach to Generating Budget Revenues", *Municipal'naja jekonomika*, vol. 3, pp. 16—21.
8. Gricenko, A.A. (2008), "Institutional architectonics as a new scientific direction", *Institucional'naja arhitektonika i dinamika jekonomicheskikh preobrazovaniy* [Institutional architecture and dynamics of economic transformations], Fort, Kharkiv, Ukraine, pp. 20—33.
9. Makohon, V.D. (2012), "Budget Architecture as a tool for regulating socio-economic development of society", *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 73—77.
10. Bondarenko, O.S. (2017), "Features of the formation of the architecture of the financial system", *Biznes Inform*, vol. 10, pp. 301-305.
11. Shynkaruk, L.V. (2011), *Strukturni zminy ta ekonomichnyj rozvytok Ukrainy* [Structural changes and economic development of Ukraine], NAN Ukraine, In-t ekonomiky ta prohnozuvannia, Kyiv, Ukraine.
12. Chuhunov, I.Ya. (2008), "Institutional Architectonics of the Budget System", *Finansy Ukrainy*, vol. 11, pp. 3—10.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2018 р.